

УДК 811. 111. '37'373'38

Олександра Островська, Людмила Поплавська

ЕКСПЛІКАЦІЯ КАТЕГОРІЇ ОЦІНКИ ЗАСОБАМИ ДІЄСЛІВ-РЕПРЕЗЕНТАНТІВ У ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ

Стаття присвячена дослідженню особливостей експлікації категорії оцінки дієслівними засобами у художньому дискурсі. Основна увага приділена реалізації категорії оцінки дієсловами-репрезентантами, оскільки саме їм притаманна оцінна сема. Ядром ЛСП категорії оцінки є дієслова «любити/ненавидіти».

Ключові слова: категорія оцінки, експлікація, дієслова-репрезентанти, дієслова-зв'язки, дієслова-замінники, лексико-семантичне поле.

Постановка наукової проблеми та її значення. Об'єкт дослідження статті – експлікація категорії оцінки у художньому дискурсі на морфологічному рівні за допомогою дієслів-репрезентантів. Актуальність теми визначена важливістю дослідження дієслівних засобів реалізації категорії оцінки з погляду функціонально-комунікативного аналізу.

Значущість оцінки у мовній категоризації визначається тим, що з усієї сукупності психічних актів, які людина здійснює довільно та мимовільно, значна частина припадає на оцінювання. У художньому дискурсі виділяємо на морфологічному рівні дієслівні засоби експлікації категорії оцінки, а саме дієслова-репрезентанти.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування результатів дослідження. Групу дієслів-репрезентантів категорії оцінки підкласифікуємо на: а) дієслова з наявною диференційною семою оцінки; б) дієслова, які виражають оцінку контекстуально; в) дієслова-замінники, тобто ті, що можуть самі експлікувати оцінку, або виступати як дієслова з узуально закріпленою за ними оцінною семою.

А. Дієслова з диференційною семою оцінки.

Сюди відносимо, насамперед, дієслова «*to like, to hate*». Оскільки оцінка в плані змісту поділяється на позитивну і негативну, на основі проаналізованих творів прийшли до висновку, що ці дієслова є найхарактернішими дієсловами-репрезентантами категорії оцінки. Вони завжди виражають експліцитну оцінку, оскільки їх структурі, подібно до прикметників «*good/bad*», притаманна оцінна сема.

Оцінна сема в кожному словозначенні займає певне місце, відбите в її положенні стосовно центру і периферії, і це визначає положення вже всієї одиниці у множинності оцінних одиниць щодо центру. Беручи до уваги значущість дієслів *to like, to hate* як репрезентантів позитивної і негативної оцінки, ми виділили два основних лексико-семантичних поля (ЛСП).

1. Лексико-семантичне поле дієслова «*to like*».

Дієслово *to like* (подобатися) містить у собі позитивну оцінку і є ядром цього поля. Воно – найзагальніше за значенням, передає не занадто сильне і глибоке почуття, яке має інтелектуальну та емоційну основу, позбавлене специфічних форм прояву, і з таким же успіхом осмислюється як вираження постійних властивостей людини (симпатія, прихильність) або її дійсного стану (задоволення) [1, с. 266]. До цього поля ми відносимо також ряд дієслів, які за своїм семантичним значенням створюють периферію цього поля, а саме: *to love, to enjoy, to amuse, to admire, to please, to appreciate, to respect*.

Дієслово *to love*, згідно з дефініцією тлумачного словника, означає почуття глибокої ніжності, пристрасної прихильності [13, с. 537]. *To love* вживають для опису майже такого ж кола ситуацій, що і *to like*, хоча існують об'єкти (батьки, діти, друзі, батьківщина, свобода, життя), стосовно яких вважається доречнішим почуття любові (*to love*), ніж простої симпатії (*to like*). Отже, *to love* властива набагато більша глибина переживання або прихильності, аніж *to like*, однак, як і *to like, to love* не вказує на якісь зовнішні вияви любові і відображає це почуття або як постійну властивість людини, або як її актуальний стан. У розмовній мові, особливо у сполученні з прислівниками *just, simply, «to love»* уживають для вираження ентузіазму суб'єкта стосовно до об'єкта, який йому подобається, і тоді втрачає глибоке почуття любові. *I simple love icecream* – я просто обожаю морозиво [9, с. 284].

Різницю між семантичними значеннями дієслова *to like* і *to love* у реалізації категорії оцінки можна простежити на прикладах: 1. Персонаж Артура Хейлі Ненсі – ділова жінка, в якій розписана кожна година. Автор, даючи їй позитивну оцінку, вказує на те, що Ненсі подобається такий спосіб життя: «*But she liked a fast tempo, at work, and play, though there were days – like this one – when a bit too much happened*» [15, с. 372]. 2. Секретарка містера Крейга у скрутний момент його життя зізнається в своїх почуттях до нього: «*I loved working for you. I was lucky. It was better than any marriage I've seen around*» [16, с. 278]. У першому прикладі оцінка реалізована дієсловом *to like*, яке в цьому випадку містить у собі значення «подобатися» або відчуття задоволення. У другому – дієслово *to love* вказує на глибоке почуття прихильності, яке прирівняне до кохання.

Отже, дієслову *to like* як і дієслову *to love* притаманна оцінна сема, різниця між ними полягає лише у ступені її інтенсифікації.

2. Лексико-семантичне поле дієслова «*to hate*» (ненавидіти, не любити).

До цього ЛСП, якому притаманна негативна оцінка, також відносимо дієслова: *to dislike, to disgust, to blame, to annoy, to irritate*. Ядром ЛСП негативної оцінки, тобто оцінки зі знаком мінус (-), є дієслово *to hate*, а усі інші дієслова периферійні. Дієслово *to hate* – найуживаніше. Стосовно до людини воно означає стійке почуття ненависті, ворожнечі, відкритої або

прихованої злоби, бажання спричинити зло ненависній людині. Щодо речей, явищ – глибоку внутрішню відразу і бажання уникнути контакту з відповідним об'єктом або позбавитись від пов'язаних з ним болісних асоціацій [12, с. 202]. Наприклад: 1. «*How easy it was to make someone **hate** you for life, with one sentence*» [16, с. 139]. 2. «*I've got a crazy double feeling, he confided over the milk-share, 'I can't wait for the thing to open, and at the same time I **hate** to see it open*» [16, с. 64]. У першому прикладі бачимо негативне ставлення одного суб'єкта до іншого, а у другому – ставлення суб'єкта до явища.

ЛСП дієслів категорії оцінки – це лексичне угруповання, доміанти яких антонімічна пара «*to like – to hate*». Члени цієї антонімічної пари сполучені відношеннями контрастної дистрибуції. Відмежування лексико-семантичних груп оцінних дієслів роблять стосовно вказаних доміант. Елементи цієї групи об'єднані загальним семантичним компонентом – семою «оцінка» і рядом синтагматичних і парадигматичних характеристик.

Дієслова-оцінки, які належать до ЛСП як позитивної, так і негативної оцінки з уживанням заперечної частки *not*, змінюють свою семантичну ознаку і переходять з позитивного значення (+) у негативне (-) і навпаки. Дієслово *to like* із заперечною часткою *not* набуває такого ж негативного значення як і дієслово *to dislike*. «***Not** all of the delegates **liked** the idea of a bicameral Congress*» [14, с. 109]. Дієслова ж із семантичною ознакою негативності, тобто зі знаком (-), переходять у ЛСП дієслів, що виражають позитивну ознаку – знак (+). «*You hate me, 'I **don't hate** anybody*» [16, с. 276].

Б. Дієслова, які виражають контекстуальну оцінку.

Серед дієслів-оцінок, окрім тих, що належать до ЛСП «*to like-to hate*», можна виділити ще ряд дієслів, які в рамках певного контексту виражають меліоративну чи пейоративну оцінку. Посилаючись на результати наших досліджень, до цієї категорії дієслів, що експлікують себе лише в контексті, відносимо дієслова: *to agree, to doubt, to hope, to hesitate, to regret, to want, to wish, to approve, to value, to adopt, to pride, to praise, to fail, to kill, to trouble, to worry, to expect, to admit, to envy, to dream*. Наприклад: 1. «*Even the Founding Fathers **admitted** that it was not exactly what any of them would have preferred*» [14, с. 261]. 2. «*Nim found himself **regretting** what had just passed between himself and Harry London*». 3. «*My advise to the cops is to shoot the bastard on sight – **to kill***» [15, с. 453]. 4. «*His plan was **praised** by everybody. It was supported by none*» [14, с. 3]. З прикладів бачимо, що усі ці дієслова у відповідному контексті виконують функцію дієслів-оцінок, незалежно від того, чи містять вони в собі сему оцінності, чи ні.

За нашими дослідженнями, ці дієслова, як і дієслова-індикатори, не мають диференційної оцінної семи, тобто вони не забезпечують оцінної інваріантності смислової структури слова, але відображають різні оцінні асоціації у конкретних ситуаціях вживання слова у художньому творі і, відповідно набувають контекстуальної оцінної семи в тексті, створюючи конотативні, оцінно-змістові відтінки до свого інваріантного значення.

В. Дієслова-замінники.

Окреме місце серед дієслів-оцінок займають дієслова *to do* і *to be*. Ряд дослідників відносить *to do* до субститута і розглядає його як дієслівний аналог іменного замітника *one*, а допоміжні і модальні дієслова – до репрезентантів [2; 4; 6; 7].

Але оскільки до *to do* дихотомія «репрезентант-замінник» представлена у вигляді опозиції «допоміжне дієслово – не допоміжне дієслово», то нерідко цей субститут кваліфікують не як замітник, а як репрезентант. Дослідники, що відносять *to do* до замітника, вилучають з розгляду вживання *to do* у заперечних формах на зразок: *do not (don't)*, *does not (doesn't)*, *did not (didn't)* [2, с. 68]. За нашими спостереженнями, саме в цих формах дієслово *to do* реалізує оцінне значення, тобто здійснює перехід від меліоративного значення до пейоративного і навпаки.

Як правило, в дослідженнях, які належать до проблеми субституції, підкреслюють, що замітник *to do* завжди характеризується можливістю вживати замість *to do* слово, яке ним замінюють [8, с. 12]. Але, на нашу думку, деякі звороти з дієсловом *to do* не припускають подібної трансформації, а показують репрезентативне вживання *to do*, про що свідчить такий приклад: «*I may not be a blinkin 'hero like you', Thurston declared cheerfully, 'but in this town I do have a little pull*» [15, с. 203]. Отже, не лише у питальній і заперечній, але й у стверджувальній формі дієслово *to do* здатне функціонувати як репрезентант.

Існує також думка, що дієслово-замінник *to do* завжди лексично відрізняється від дієслова, яке замінюють, і йому властиве константне лексичне значення, що абстрактно виражає ідею дії. При цьому стверджують, що власне тим лексичним значенням і визначають діапазон субституції за допомогою дієслова *to do* [2, с. 42].

У зв'язку з цим необхідно підкреслити, що семантика того чи того дієслова не стосується його здатності співвідноситися з *to do*, коли воно вжите у простій особовій формі. Як відзначив Б. Ільш, сфера субституції за допомогою *to do* охоплює всі ті дієслова, які використовують *to do* для утворення питальних і заперечних форм [19, с. 363]. Отже, сфера субституції за допомогою *to do* в простій особовій формі визначена не семантично, а граматично, і наявність якогось константного лексичного значення у субституті *to do* у цій формі маловірогідна.

У лінгвістичній літературі, яка присвячена дієслівній репрезентації, основна увага, звичайно, приділена вживанню одинарного дієслова-репрезентанта в особовій формі. Ф. Гришкун називає таку форму монокомпонентною репрезентуючою формою [4, с. 7].

У більшості випадків така форма не супроводжується ніяким поширювачем. Вона імплікує семантику не лише корелюючого дієслова, але й усіх елементів його синтаксичного поширювача, якщо вони є. Ми, за Ф. Гришкуну, вважаємо, що корелююче дієслово не поширене, а

репрезентант – поширений. У цьому випадку репрезентант поширений через розширення, наприклад: «*No! Whatever the rest of us did or didn't do, Nimrod, no one in a long time **did** as much for Karen as you*» [15, с. 493]. У цьому прикладі репрезентант *did* реалізує позитивну оцінку, яку висловлює суб'єкт висловлювання.

Сфера вживання корелята ширша, аніж сфера поширення репрезентанта. У цих умовах в обсяг інформації, яку імплікує репрезентант, входить семантика лише тих поширювачів корелята, які в синтаксичному плані не збігаються з поширювачами репрезентанта: «*Pritchett observed, 'I am sure there are some here who will believe you'. His tone declared I **don't***» [15, с. 214]. У цьому прикладі суб'єкт виражає негативну експліцитну оцінку.

Отже, можемо стверджувати, що дієслово *to do* реалізує оцінку як у функції допоміжного дієслова, так і у функції основного дієслова.

Центральну роль дієслова *to be* (бути) у дієслівній системі описано дослідниками. Це дієслово – одиниця, яка за своєю природою є зв'язкою, і відповідно, суттєвий зміст дієслова, специфіка його істинної ознаки трактована як спрямованість на суб'єкт, об'єкт і детермінант обставин [10; 11].

Дієслово *to be* відносимо як до дієслів-замінників оцінних слів-репрезентантів, так і до дієслів-зв'язок. «*Is it really that bad?' There seemed no point in lying. 'Yes, I'm afraid it **is***» [15, с. 436]. У цьому прикладі дієслово *is* виступає як дієслово-репрезентант, що експлікує оцінку.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Аналізуючи ЛСП, виходимо з припущення, що в комплексі семантичних компонентів оцінки поряд із суб'єктом, об'єктом та інтенсивністю, важливу роль відіграє спрямованість оцінки. Спрямованість оцінки як окремий випадок кваліфікації об'єктів та диференціації властивостей об'єктів, що їх порівнюють – один із чинників, які означають саме існування і внутрішню організацію ЛСП [5, с. 7].

Категорія оцінки є результатом оцінної діяльності суб'єкта. Ця діяльність, базуючись на цінності предмета чи явища, має об'єктивний зміст, але водночас завжди включає частку суб'єктивізму, зумовленого індивідуальними особливостями сприйняття предметів чи явищ, що знаходять своє відображення у схваленні/несхваленні суб'єктом об'єкта оцінки.

Отже, дієслова-репрезентанти містять диференційно-оцінну сему і здатні повністю описувати відмінності одиниць семантичного поля «оцінка» (експліцитних або імпліцитних). Це означає, що вони належать до дієслів, диференційні семи яких забезпечують денотативне значення структури слова.

Список використаної літератури

1. Англо-русский синонимический словарь / А. И. Розенман, Ю. Д. Апресян. – М. : Рус. язык, 1988. – 542 с.

2. Буссел Ф.Ф. Глаголы-заместители в современном английском языке / Ф. Ф. Буссел // Иноземна філологія. – Львів, 1965. – Вип. № 3. – С. 42–47.
3. Воронина Л. А. Глагол заместитель to do в современном английском языке : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Л. А. Воронина. – Харьков, 1955. – 192 с.
4. Гришкун Ф. С. Репрезентация глагола в современном английском языке : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Ф. С. Гришкун. – Л., 1978. – 18 с.
5. Кирилова В. М. Спрямованість оцінки у синонімії (на матеріалі прикметників сучасної англійської мови) : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / В. М. Кирилова. – К., 1996. – 23 с.
6. Кобков В. П. Способы выражения повторяющихся смысловых компонентов в структуре предложения в современном английском языке : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / В. П. Кобков. – Новосибирск, 1965. – 21 с.
7. Малышев В. Н. Синтаксический процесс репрезентации и репрезентант to в современном английском языке : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / В. Н. Малышев. – К, 1972. – 20 с.
8. Синельников В. С. Синтагматически ограниченное существительное-заместитель *one* в современном английском языке : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / В. С. Синельников. – М., 1969. – 22 с.
9. Словарь синонимов русского языка / А. И. Розенман, Ю. Д. Апресян. – М. : Рус.язык, 1986. – 600 с.
10. Стенбергер И. В. Лексическая семантика английского глагола: учебн. пособие к спецкурсу / И. В. Стенбергер. – М. : Изд-во Моск. гос. ун-та, 1984. – 120 с.
11. Шмелев Д. Н. Проблемы семантического анализа лексики / Д. Н. Шмелев. – М. : Наука, 1973. – 280 с.
12. Ilyish V. A. The structure of Modern English / V. A. Ilyish. – M.; L., 1965 – 363 p.
13. Webster's Desk Dictionary of the English Language. – New York : Portland House, 1990. – 1078 p.
14. Collier Cristopher, James Lincoln Collier. Decision in Philadelphia. – New York : Random House, 1986. – 271 p.
15. Hailey Arthur. Overload. – New York, 1986 – 500 p.
16. Shaw Irwing. Evening in Byzantium. – Great Britain, 1976. – 284 p.

Островская Александра, Поплавская Людмила. Экспликация категории оценки средствами глаголов-репрезентантов в художественном дискурсе. Данная статья посвящена проблеме исследования особенностей экспликации категории оценки в художественном дискурсе. Исследуются особенности лингвистической реализации категории оценки в художественном дискурсе. В статье проанализирована роль глаголов-репрезентантов в реализации категории оценки. Группу глаголов-репрезентантов мы классифицируем на а) глаголы с дифференционной семой оценки; б) глаголы, которые выражают оценку контекстуально; в) глаголы-заместители, то есть те, которые могут эксплицировать оценку или выступать как глаголы с узуально закрепленной за ними оценочной семой. К глаголам с дифференционной семой принадлежат, в первую очередь, глаголы «*to like/ to hate*» (любить/ненавидеть), поскольку им присуща сема оценки и они всегда выражают эксплицитную оценку. Глаголы второй группы эксплицируют себя только в определенном контексте, где они могут выражать мелиоративную или пейоративную оценку. Глаголы-заместители в отрицательной форме эксплицируют оценочное значение, то есть переход от мелиоративного поля к пейоративному и наоборот.

Ключевые слова: категория оценки, экспликация, глаголы-репрезентанты, глаголы-заместители, глаголы-связки, лексико-семантическое поле.

Ostrov's'ka Aleksandra, Poplav's'ka Lyudmyla. Explication the Category of Evaluation by of the Verbs of Representation in Fiction Discourse. The certain article is devoted to the problem of investigation the peculiarities of explication the category of evaluation in fiction discourse. In this article the role of the verbs of representation in realization the category of evaluation is analyzed. The verbs of representation are divided into three groups: a) the verbs which possess a distinctive seme « evaluation» (the verbs *to like* and *to hate*). b) the verbs which express an evaluation contextually. The verbs of this group can explicate themselves only in the certain context where they can express the positive or negative evaluation. c) the verbs of substitution (*to do, to be*). These verbs can be considered as the auxiliary and representative. In both of these functions they explicate the category of evaluation. The verbs of substitution in the negative form obtain the meaning of evaluation, i.e. can change this meaning from positive to negative and V.V.

Key words: category of evaluation, explication, verbs of representation, verbs of substitution, link verbs, lexico-semantic field.

Стаття надійшла до редколегії 24.04.2015